

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kültür

Culture in the Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge Course
Curriculum

Yakup UZUNPOLAT

Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı/ Research
Assistant, Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Religious Education
Erzurum/Türkiye, yakup.uzunpolat@atauni.edu.tr, **ORCID:** 0000-0001-7263-1010

Eyup ŞİMŞEK

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı/Prefessor,
Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Religious Education, Erzurum/Türkiye,
eyupsimsek@atauni.edu.tr, **ORCID:** 0000-0002-4393-7616

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research
Article
Geliş Tarihi / Date Received: 04 Kasım / November 2022
Kabul Tarihi / Date Accepted: 06 Aralık / December 2022
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December
DOI: 10.47145/dinbil.1199252

Yazar Katkıları

Çalışmanın Tasarlanması: YU (% 40), EŞ (% 60)
Veri Toplanması: YU (% 65), EŞ (% 35)
Veri Analizi: YU (% 50), EŞ (% 50)
Makalenin Yazımı: YU (% 60), EŞ (% 40)
Makale Gönderimi ve Revizyonu: YU (% 55), EŞ (% 45)

Bu makale, Yakup Uzunpolat'ın "Din Eğitimi ve Kültür İlişkisi: DKAB Dersi Örneği" (Atatürk
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir./ This article is produced
from Yakup Uzunpolat's master's thesis titled "Relationship between Religious Education and Culture: Example
of DKAB Course" supervised by Professor Eyup Şimşek (Atatürk University, Erzurum/Türkiye, 2020)

Atıf / Citation: Uzunpolat, Yakup - Şimşek, Eyup. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim
Programında Kültür / Culture in the Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge Course
Curriculum". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2022): 260-278. doi:
10.47145/dinbil.1199252

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Telif Hakkı&Lisans / Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve
çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the
copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Published by Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Öz

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 1982 anayasası ile zorunlu hale getirilmiş ve adına kültür kavramı eklenmiştir. Dersin adında yapılan bu değişikliğin dersin içeriğine de yansımaları beklenmektedir. Bu araştırma, bireylerin kültürü öğrenmesine katkı sağlayan derslerden biri olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2018 Öğretim Programında (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) kültürün ele alınışını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi desenlerinden durum çalışmasına göre tasarlanmıştır. Veri toplama aracı olarak literatür taraması kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Kültür tanımında öne çıkan temalar üzerinden analizler yapılmıştır. Bu temalar; sosyokültürel hayat, dinin içerisinde bulunan kültürel unsurlar, ahlak ve değerler, dil ve edebiyat, gelenekler ve görenekler, sanat ve mimari şeklinde belirlenmiştir. Sonuç olarak dersin adında, öğretim programının ünitelerinde, konularında, kazanımlarında ve kazanım açıklamalarında kültür yer almaktadır. Öğretim programının öğrencilere yaşadığı toplumun kültürünü kazandırmayı ve onların kültüre katkı sağlamlarını amaçladığı görülmektedir. Öğretim programında dinin kültürel öğeler üzerindeki etkisi, kültür haline gelen dini uygulamalar ve toplumsal bütünleşme boyutları öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din, Kültür, Eğitim, Öğretim programı.

Abstract

The Religious Culture and Moral Knowledge course was made compulsory by the 1982 constitution and the concept of culture was added to its name. This change in the name of the course is expected to be reflected in the content of the course. This research was conducted to evaluate the treatment of culture in the 2018 Curriculum of Religious Culture and Moral Knowledge Course (Primary School 4th and Secondary School 5th, 6th, 7th, and 8th Grades), which is one of the courses that contribute to individuals learning culture. The study was designed according to the case study, one of the qualitative research method designs. A literature review was used as a data collection tool. The obtained data were evaluated by the content analysis method. Analyzes were made on the prominent themes in the definition of culture. These themes are sociocultural life, cultural elements in religion, ethics and values, language and literature, traditions and customs, and art and architecture. As a result, culture is included in the name of the course, in the units, subjects, achievements, and achievement explanations of the curriculum. It is seen that the curriculum aims to provide students with the culture of the society they live in and to enable them to contribute to culture. In the curriculum, the effect of religion on cultural elements, and religious practices that have become a culture and social integration dimensions come to the fore.

Keywords: Religious Education, Religion, Culture, Education, Curriculum.

Giriş

Kültür geçmişten günümüze üzerinde konuşulan, düşünülen ve yazılar kaleme alınan bir kavramdır. Kültürün birçok tanımı yapılmıştır. Kişinin uğraş alanına göre kendi bakış açısıyla tanımlama yapması ve yine kültürün zaman içerisinde karşıladığı anlam bütünlüğünün farklılaşması tanım yapmayı daha da güçleştirmektedir. Tüm bunlara rağmen kültürün somut göstergelerinden ve öğelerinden hareketle genel anlamda tanımlar yapılmaktadır. En genel anlamı ile insan ürünü olan her şey olarak tanımlanan kültür,¹ bir toplumu diğerinden ayıran unsurlar bütünü yani toplumun yaşam biçimi olarak da ifade edilmektedir.²

Kültür ve din sürekli etkileşim içerisinde. Kültürün en önemli öğelerinden biri olan dinin, kültürden bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Dinle karşılaşan bireyler veya

¹ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 18.

² Raymond Williams, *Kültür*, çev. Suavi Aydın (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), 9.

toplum bu dini, yaşadığı yani mensup olduğu kültüre göre anlayacaktır.³ Din anlayışları, yorum farklılıkları, mezheplerin oluşumu gibi durumlar kültürel farklılıklar sonucunda meydana gelmektedir.⁴ Din de kültürün mimari yapısını, yaşam tarzını, yeme içme alışkanlıklarını, giyim kuşamını, ahlakını, hukuk kurallarını etkileyebilmektedir.

Din ve kültür etkileşimi göz önünde bulundurulduğunda din öğretiminin ihmali, kültürün yeni kuşaklar tarafından anlaşılmasına ve özümsememesine neden olabilir. Bu ihmal, yeni kuşakların kültürü anlama, değiştirme ya da geliştirme sürecinde aktif rol almalarını zorlaştıracaktır. Bununla birlikte din öğretiminin ihmali, bireylerin, kendi kültürlerine ve hatta diğer kültürlerle karşı yabancılaşmasına sebep olabilmektedir. Nitekim bu durumun mezhep çatışmaları, İslamofobi, ksenofobi, antisemitizm gibi istenmeyen tutum ve davranış kalıplarının geliştirilmesine neden olabileceği düşünülebilir.

Toplum beklentisi ve eğitim amaçları doğrultusunda yetiştirilen neslin, kültürü özümsemesi ve kültürün gelişimine katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bireyin, toplumun bir parçası haline gelmesi için toplumun yaşam tarzı olan kültürü özümsemesi gerekmektedir. Burada eğitimin bireyi toplumsallaştırma⁵ ve kültürü inşa işlevi⁶ öne çıkmaktadır. Ülkemizde de örgün eğitim kurumlarında zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersine, kültürün yeni yetişecek nesle ulaşmasında önemli bir görev yüklenmektedir. DKAB dersi ile birlikte bireyin dinini, kültürünü, din kültürünü tanıması beklenmektedir. Zira dersin zorunlu olma sürecinde de kültür olgusundan hareket edilmiş ve adına kültür takısı eklenmiştir. Dersin zorunlu olma sürecindeki amacının ve ders adında yapılan bu değişikliğin, dersin içeriğine yansması beklenilmektedir.⁷ Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi, “2018 DKAB öğretim programında (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) kültür nasıl ele alınmaktadır?” olarak belirlenmiştir. Problem cümlesi doğrultusunda çalışmanın amacı, 2018 yılı DKAB öğretim programında kültür olgusunun nasıl ele alındığını tespit etmektir.

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına göre tasarlanmıştır. Bu desene göre önemli olan kültürün nasıl işlendiğinin belirlenmesidir.⁸ DKAB dersi öğretim programında kültürün ele alınışı bir durum olarak kabul edilerek yola çıkılmıştır. Veri toplama tekniği olarak literatür taraması kullanılmıştır. Bu kapsamda konu ile ilgili öğretim programı, makale, tez ve kitaplar taranarak veriler elde edilmiştir. Veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Çalışma, 2018 yılı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) ile sınırlandırılmıştır. Öğrencilerin ailede ya da yaygın eğitimde kültürle karşılaşmasına rağmen örgün din eğitiminde kültür ile ilk kez karşılaşılıyor olmaları sebebiyle araştırma ilköğretim ile sınırlandırılmıştır. Analizler kavramın kapsam genişliği göz önünde bulundurularak özellikle kültür tanımında öne çıkan bazı temalar üzerinden yapılmıştır. Programda kültür kavramı, dinin içerisinde bulunan kültürel unsurlar, sosyokültürel hayat, gelenekler ve görenekler, ahlak ve değerler, sanat ve mimari, dil ve edebiyat temaları belirlenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

³ Hasan Tanrıverdi, “Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 8/3 (2018), 598.

⁴ Recep Kılıç, *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), 16.

⁵ Hikmet Yıldırım Celkan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Asos Yayınları, 2018), 138.

⁶ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 25.

⁷ Ahmet Çakmak, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Çerçevesinde ‘Din Kültürü’ Kavramı Üzerine Bir Analiz”. *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*, ed. Sibel Özil - Hafsa Nur Aslanoğlu (İstanbul, 2019), 176.

⁸ John W Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 96.

1. Kültür

Kültür kavramı, sözlüklerde çok fazla tanımı bulunan kelimelerden birisidir.⁹ Etimolojik olarak kültür, doğadan türemiş bir kavram olarak nitelendirilebilir. Kültürün özgün anlamlarından birisi de “çiftçilik” anlamına gelmektedir. Kültür kelimesi ile aynı köke sahip olan “coultur” ise saban demirinin ağzı demektir. Kültür kelimesi tarım ve emek (agriculture), ürün (crops) ve gelişim (cultivation) gibi insan faaliyetlerine işaret eden kelimelerden alınmıştır. Kültür kelimesinin Latince kökü “colore”dir. Bu kelime tapmak, korunmak, ikamet etmek ve tarım gibi birçok anlamı karşılamaktadır.¹⁰

Kültürü insan eğitme ve insan yetiştirme anlamlarına gelebilecek şekilde ilk kez kullanan M.Ö. 1. yüzyılda yaşayan Cicero’dur. O, “cultura animi” kavramını nefsin terbiye edilmesi anlamında kullanmaktadır. Bu kavram, bireysel olarak insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli bilgileri edinmesi, kişilik sahibi birey olması, eleştiri yeteneği kazanması gibi anlamlara tekabül etmektedir.¹¹ 17. yüzyılda yaşayan Pufendorf, kültür kavramını günümüzde kabul gördüğü anlamına yakın olarak kullanmıştır. Ona göre kültür, tüm insanlığa ait olan ve belirli bir toplumsal yapı içerisinde ortaya çıkan ürünlerdir.¹² Kültür kelimesini ilk kez insan ruhunun ve zekâsının düşünsel pratiklerle geliştirilmesi anlamına gelecek şekilde 18. yüzyıl Fransız filozoflarından Voltaire kullanmıştır.¹³

Kültür kavramı Aydınlanma Çağı’nda başka bir anlam kazanmıştır. 19. yüzyılda yaşayan Herder bu farklı anlamı kazandıran kişidir. Herder, kültürü tekil anlamlarından kurtararak bilinçli bir ayrıma gitmiş ve çoğul anlamda kültürleri kastetmek için kullanmıştır. O, bir halkın ya da ulusun yaşam biçimini kültür olarak tanımlamıştır.¹⁴ 19. yüzyılın sonlarında yaşayan ve genel anlamda kabul gören Tylor’ın kültür tanımı ise şu şekildedir: “Bilgileri, inançları, sanatı, ahlaki yasaları, gelenekleri ve bir toplumun üyesi olarak insanın edindiği bütün öteki eğilim ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütündür.”¹⁵

Kültür, tarihi süreç içerisinde çok farklı anlamlara bürünmüştür. Nitekim bu kavramın net bir şekilde tanım yapılamamasının en önemli sebeplerinden birisi de tarihi süreçte kapsadığı anlam kümeleridir.

Malinowski bütüncül bir tanım yaparak kültürü, “tüketim malları ve araçları, farklı sosyal grupların hukuki koşulları, insanın sahip olduğu beceri, tasarımı, inanç ve gelenekler bütünü” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁶ O, kültürü işlevsel olarak değerlendirmekte ve kültürün, toplum tarafından işlevsel öğelerin sistemli olarak karşılanması olduğunu belirtmektedir. Benedict’e göre insan hayatını şekillendirmede en büyük etki kültüre aittir. Benedict ayrıca kültür olgusuna bir bütün olarak yaklaşılması gerektiğini, insanın kültürden etkilendiği gibi kültürü değiştirip dönüştürdüğünü,¹⁷ kültürün insanları bir arada tutan şey olduğunu ve insan tepkilerinin birçoğunun kültürel koşullarla vasıtasıyla oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁸

⁹ Terry Eagleton, *Kültür Yorumları*, çev. Özge Çelik (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 9; Doğan Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi* (İstanbul: Notos Kitap, 2019), 158; Williams, *Kültür*, 8.

¹⁰ Eagleton, *Kültür Yorumları*, 9.

¹¹ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, 158.

¹² Osman Özkul, *Kültür ve Küreselleşme* (İstanbul: Açılımkitap, 2013), 25.

¹³ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür* (İstanbul: Boyut Yayınları, 2011), 123.

¹⁴ Williams, *Kültür*, 9.

¹⁵ Güvenç, *İnsan ve Kültür*, 129.

¹⁶ Bronislaw Malinowski, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, çev. Deniz Uludağ (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016), 41.

¹⁷ Ruth Benedict, *Kültür Örüntüleri*, çev. Mustafa Topal (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 28.

¹⁸ Benedict, *Kültür Örüntüleri*, 46.

Türk düşünürler de kültüre dair birçok araştırma yapmıştır. Örneğin Gökalp, kültür yerine “hars” kavramını kullanmıştır. O, Fransızcada “culture”nin, tezhîb (ıslah etmek) ve hars şeklinde iki anlamı karşıladığını belirtmektedir. Gökalp’e göre bu iki kavram arasındaki farklardan ilki tezhîbin aristokratik, harsın ise demokratik olmasıdır. Hars dinden, ahlaktan, âdetlerden, geleneklerden, örflerden, dilden, yazılı ve sözlü edebiyattan, iktisadi ürünlerden ve müzikten oluştuğu için demokratiktir. Tezhîb ise yalnızca iyi bir terbiye ile yetişmiş, yüksek ilim görmüş hakiki aydınlara özgü olduğu için aristokratiktir. Hars ile tezhîb arasındaki ikinci farkı ise harsın milli, tezhîbin ise milletlerarası olmasıyla açıklamaktadır.¹⁹ Gökalp’e göre kültür, hars demektir. Kültür, hars kelimesi anlamına gelecek şekilde bir süre kullanılmaya devam etmiştir.

Cemil Meriç’e göre kültür; insanlar tarafından kalıplaşan duyuş, düşünüş ve davranış tarzlarının insanların çoğu tarafından öğrenilmesidir. Böylece kültürün, insanın her türlü faaliyetini kapsadığını düşünmektedir.²⁰ Ancak Meriç, Gökalp’in kullanmış olduğu “hars” kavramını yetersiz bulmakta ama kültür kavramını kullanmayı da tercih etmemektedir. Meriç kültürü diğerlerinden farklı olarak “irfan” kavramıyla açıklamaktadır. İrfanı ise kendini tanımakla başlayan, insanları önyargılarından kurtaran, zekâyı kullanmayı ve nefis terbiyesini sağlayan bir araç olarak ifade etmektedir. Ona göre irfan, hem imanı hem edebi hem de ilmi kapsayan yani insanı insan yapan bütün nitelikleri taşıyan bir özellik arz etmektedir.²¹

Nurettin Topçu kültürü; bir milletin olaylara yaklaşım tarzı, tarihsel birikimi sayesinde meydana getirdiği değer ve hükümleri olarak tanımlamıştır. Kültürün ilim, felsefe, din ve sanat tarafından yaşatıldığını ifade etmektedir.²² Topçu’ya göre kültürün birçok ögesi bulunmakla birlikte en önemli öğelerinden birisi de dindir. Bu görüşünü ise insanlık tarihinde hiçbir yerde ve hiçbir dönemde dinsiz toplum bulunmamasıyla açıklamıştır. Hurafelerin de akıl ışığında artık kabul görmeyeceğini ve bu sebeple felsefeye, akla, ilme dayanan doğru bir din kültürü ihyası yolunun tutulması gerektiğini belirtmektedir.²³

Bozkurt Güvenç kültürün sınırlarını sanatı, dini, yapıp ettiklerimiz dâhil olmak üzere her şeyi kapsayan karmaşık bir bütün olarak çizmektedir. O kültürü bilimsel anlamda, “toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak yaparak öğrendiği ve öğrettiği maddi manevi her şeyden oluşan karmaşık bütün” şeklinde tanımlamaktadır.²⁴ Bu tanımında kültür, insan tecrübesiyle oluşan ve eğitim yoluyla aktarılan her türlü olgu olarak değerlendirilebilir. Çalışma boyunca bu tanım esas alınarak değerlendirmeler yapılacaktır.

2. Kültürün Din ve Din Eğitimi ile İlişkisi

Din, kültürün dolayısıyla birçok toplumun en temel öğelerinden birisidir.²⁵ Din, tek bir millete ait olmasa dahi kültürün oluşum, gelişim ve dönüşüm süreci içerisinde en önemli kaynaklardan birisi olarak yer edinmiştir. Zira kültür, inançlardan beslenir ve inançlardan etkilenerek şekillenir. Topçu’ya göre büyük dinler, devletleri kuruluşa hazırlamışlardır. Yine ona göre Türk milletini İslamiyet’ten, İtalyan ve Fransız milletini Katolik inancından ayrı tutmak mümkün değildir.²⁶ Zira bir dine ya da

¹⁹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2018), 65.

²⁰ Cemil Meriç, *Kültürden İrfana* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 67.

²¹ Meriç, *Kültürden İrfana*, 33.

²² Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 20.

²³ Nurettin Topçu, *Türkiye’nin Maarif Dâvası* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 147.

²⁴ Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC’si* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997), 14.

²⁵ Ali Fuad Başgil, *Din ve Laiklik* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 2018), 82.

²⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 22.

mezhebe bağlı olup bunu uygulama ve davranışlarına yansıtan bireylerde oluşan dini tutum ve davranışlar zaman içerisinde toplumun kültür mirasının bir parçası haline gelmektedir. Bu toplumsal miras ise gelecek nesillere aktarılmaktadır.²⁷

Din, toplumun kültürünü şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Bu şekillendirme sadece dinin kültüre etki etmesi şeklinde olmamakta aynı zamanda kültür de dine etki etmektedir. Din, kültür öğelerinden özellikle hukuk ve ahlak kurallarının belirlenmesine etki etmekte hatta kimi zaman doğrudan belirleyici olmaktadır. Örneğin din, yasakları ve cezaları belirlemede, neyin iyi neyin kötü olduğuna yönelik olarak çıkarımda bulunmada etkili olmaktadır. Bu sebeple toplumsal kuralları belirleyerek bireylerin davranış kalıplarına etki etmektedir.²⁸ Kültür ise dinin başta anlaşılma biçimi olmak üzere, ibadetleri yerine getirme biçimini, mabetlerin yapısını, yemek adabını, giyimini etkilemektedir. Aynı dine inanan fakat biri soğuk diğeri sıcak coğrafi koşullarda yaşayan bir Müslümanın aynı yiyecekleri yemesi, aynı kıyafetleri giymesi vs. söz konusu olmayabilir.

Kültürün dine etkisi başka birçok açıdan ele alınabilir. Bunlar: dinin; algılanması, inanç ve anlayış haline gelmesi, yorumlanması, tecrübe edilme biçimi, davranış halinde ortaya çıkışı ve toplumsal hayatta kabul edilerek daha yaygın hale gelmesi... Aslında din, hiçbir kültüre bağlı kalmak durumunda değildir. Buna rağmen anlaşılma ve yaşayış biçimi olarak kültürden bağımsız olması mümkün değildir. Zira dinin temel kuralları, kaynakları, ritüelleri belli olmasına rağmen tüm bunların anlaşılma ve uygulama biçimi oldukça çeşitlidir. Bu anlaşılma ve uygulama biçimi mensup olunan kültürün yaşam tarzına, gelenek ve göreneklerine, bilgi birikimine ve iklim özelliklerine göre şekillenir. Aslında insanların dinden veya dinin kaynaklarından ürettiği şeyler ilahi değil beşerî ürünlerdir. Bu sebeple dinin ve dinin kaynaklarının anlaşılma biçimlerinin çoğunluğu kültürelidir. Dolayısıyla anlaşılma ve uygulama arasında farklılıklar olmasının ve birden fazla mezhep olmasının sebeplerinden birisi de kültürler arasında çeşitli farklılıklar bulunmasıdır.

Bilgin'e göre din eğitimi, bireylere, din kültürünün verilmesidir.²⁹ Böylece Bilgin'in din eğitimi tanımında bizzat kültür vurgusu öne çıkmaktadır. Yine din eğitiminin verilmesi gerekliliğine dair temellerden kültürel temel ve toplumsal (sosyal) temel konu açısından oldukça önemlidir. Kültürel temel ve toplumsal temel kimi kaynaklarda birlikte ele alınmaktadır.³⁰ Zira kültür ile toplumsal yaşam arasında diyalektik ve dinamik bir etkileşim bulunmaktadır. Kültür toplumsal hayattan etkilenmekte ve aynı zamanda toplumsal hayatı da etkilemektedir. Din dersinin ifade edilen temelleri aynı zamanda amacını ortaya koymaktadır. Bireyler, toplumun üyesi olmak için toplumsal kuralları bilmeli ve uymaya özen göstermelidir.³¹ Nitekim din dersi sayesinde birey, din ile ilgili uygulamalar hakkında bilgi sahibi olmakta ve içerisinde bulunduğu toplumun kültürünü kazanmaktadır. Toplumlardan derinden etkileyen ve toplumların yapısına sirayet eden din, göz ardı edildiğinde bireylerin kültür gelişimine katkı sağlama imkânı azalabilmektedir. Ayrıca bireylerin çeşitli kültürlere ve inançlara hoşgörü ile yaklaşması din eğitimi aracılığıyla mümkün olmaktadır.³² Yine din eğitimi, temelinde din bulunan toplumsal kuralların anlaşılması ve uygulaması için gereklidir.

Eğitimin tanımlarından biri de bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürünü kazanması yani kültürlenme faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Kültür öğelerinden birisi olarak dinin de yetişmekte olan nesillere ulaşmasında din eğitime ihtiyaç vardır. Ancak bu sayede bireyler kültürü doğru bir

²⁷ Beyza Bilgin, "Küreselleşme, Din ve Eğitim", *Dini Araştırmalar* 6/17 (June 1, 2003), 208.

²⁸ Tanrıverdi, "Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", 598.

²⁹ Beyza Bilgin, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (1981), 474.

³⁰ Muhammet Şevki Aydın, *Din Eğitimi Bilimi* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 333.

³¹ Recep Kılıç, "Din Öğretimini Temellendirme Problemi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40/1 (1999), 221.

³² Cemal Tosun, "Din Eğitimi-Öğretimi ve Mezhep", *Journal of Islamic Research* 29/2 (2018), 267.

şekilde anlamlandırma imkânı bulabilirler. Çünkü din, kültürün neredeyse tüm alanlarına tesir etmektedir. Toplumların; geleneklerinde, değer yargılarında, hukuk kurallarında, dil ve edebiyatında, musikisinde, mimarisinde ve hatta bireylerin davranış kalıplarında dinin etkisini açıkça görmek mümkündür. DKAB dersinin günümüzde zorunlu olarak verildiği toplum bakımından değerlendirildiğinde İslam'ın, Türk toplumunun genel anlamda inandığı din olduğu ve bununla birlikte Türk kültürünü oluşturan temel kaynaklardan olduğu görülebilmektedir.³³ Bireyin, birlikte yaşadığı toplumun üyesi olması için kültürel öğeleri bilmesi ve anlamlandırması oldukça elzemdir. Bu sayede birey, öncelikle topluma uyum sağlayabilecek ve daha sonra kültürün gelişmesine katkı sağlayabilecektir. Aksi halde bireyler, kimlik bunalımı veya kültürel yabancılaşma gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilir.³⁴ Ayrıca bireyde var olan potansiyel, kültürel çevresiyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır.³⁵ Yine bireyler din eğitimi sayesinde toplumda bulunan kendi inancı dışındaki dinî inanışları ve kültürel farklılıkları hoşgörü ile karşılamaktadırlar.³⁶

Din eğitimi verilmesinin gerekçesi olarak sosyal veya toplumsal temel, bireyin toplumla bir arada yaşayan bir varlık olmasından hareketle eğitimin bireyi sosyalleştirme işlevine değinmektedir. Bireyin yaşadığı topluma uyum sağlaması "sosyalleşme" olarak ifade edildiğinde, bireyin sosyalleşmesini sağlayabilecek en önemli vasıtalarından biri de eğitimidir. Sosyalleşme ilk olarak, bireyin bir parçası olduğu toplumun değerlerini bilmesiyle ikinci olarak, bu değerlere uygun davranış kalıpları geliştirmesiyle gerçekleşir. Gelenek, din ve ahlak etkisiyle manevi değerler belirlenmektedir. Dolayısıyla manevi değerleri bilme ve uygulama açısından din eğitimi önemlidir. Çünkü birçok din; ahlaki kuralları, insanlar arası ilişkileri, toplumlar arası ilişkileri ve nihai olarak bireylerin davranışlarını etkileyebilmektedir. Bireylerin sosyalleşerek toplumun bir ferdi haline gelmesinde eğitime, özellikle din eğitimine duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Bireylerin din eğitimi sayesinde; dini etkinliklerde bulunmak için ihtiyacı olan ön öğrenmeleri kazanmaları, dini etkinliklere katılmayan bireyleri anlamaları ve bu duruma hoşgörü ile yaklaşmaları amaçlanmaktadır.³⁷

DKAB dersinin verilmiş amacı temellendirilirken (toplumsal ve kültürel), dersin hedeflerinde ve içeriğinde kültüre yer verildiği görülmektedir. Ayrıca kültürün etkisi, Cumhuriyet'in ilanından sonra bu dersin okullarda okutulmasına dair geçirdiği süreçlerde ve nihayetinde zorunlu olmasında açıkça hissedilmektedir. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen süre içerisinde din eğitiminin verilme biçiminde farklı uygulamalar denenmiştir. Tevhid-i Tedrisat kanunu sonrası medreseler tamamen kapatılmış, ilerleyen yıllarda din dersi sayıları tedrici olarak azaltılmış ve nihai olarak devlet kurumlarının hiçbirinde din eğitimi yapılmamıştır. Din eğitiminin müfredata eklenen seçmeli dersler aracılığıyla tekrar verilmesi çok partili dönemle birlikte mümkün olmuştur.³⁸

Hüseyin Atay, Türk milletinin kültürünü ve medeniyetini İslam dininin oluşturduğunu ve bunları bin küsur yıldır kaynaştırdığını ifade etmektedir. Atay, yaşadığı toplumun kültüründen haberdar olmadan yetişen bireylerin çeşitli akımlara ve yabancı ideolojilere bağlanabileceğini ve hatta bu durumun Türk milletini bölme tehlikesine kadar ileri düzeye gidebileceğini belirtmektedir. Zikredilen sebeplerden ötürü bir milletin kültürünün, o milleti oluşturan her bir bireye okutulması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Atay hazırladığı raporda; ilkokul birinci sınıftan başlayıp lise son sınıfa kadar, bütün gençliğe eşit derecede din bilgisi ve din kültürü verecek bir eğitim sistemi

³³ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 45.

³⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2017), 99.

³⁵ Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 334.

³⁶ Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 338.

³⁷ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 97-98.

³⁸ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 410-419.

önermektedir.³⁹ Atay'ın açıklamalarında da belirtildiği üzere kültür (din kültürü), din eğitiminin zorunlu olma isteğinin gerekçelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgin ise din derslerinin özellikle 1958 yılından itibaren “genel kültür ve sosyalleştirme” aracı olarak değerlendirildiğini belirtmektedir.⁴⁰

Dersin zorunlu hale getirilmesinde, hazırlanan raporlar ve yapılan çalışmalar dışında bazı durumların da etkili olduğu ifade edilebilir. 1950'li yıllardan sonra küresel olarak yaşanan dine dönüş bu duruma örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla modern eğitim sisteminin dinî göz ardı etmesi pek de mümkün değildir. Ayrıca 1980 öncesinde ülke genelinde sağ sol çatışması yaşanmış ve nihayetinde kaos ve anarşi ortamı oluşmuş, aynı vatan evlatları birbirine düşmüş ve binlerce Türk gencinin ölümüne sebep olmuştur. Böyle bir kaos ve anarşi ortamında dinin toplumu bir arada tutma gücünden faydalanılmak istenmiştir.⁴¹ Çünkü dinler belirlediği temel ilkelerle, koyduğu kurullarla ve yerine getirilmesini istediği uygulamalarla toplumsal birliktelik oluşturulmasına hizmet etmektedir.

Din eğitimi açısından 12 Eylül 1980 tarihi, yeni bir dönem başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu dönemde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in isteği üzerine “Din Eğitimi Danışma Kurulu” oluşturulmuştur. Danışma kurulunda 6 Şubat 1981 tarihinde bakanlık tarafından hazırlanarak konseyin onayına sunulan rapor müzakereye açılmıştır. Müzakereler sonucunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin ilkökul ve ortaokulda zorunlu olması uygun bulunmuştur. Bu kararda Atay ve Bilgin'in din öğretiminin zorunlu ders olması hususundaki gerekçeleri oldukça etkili olmuştur. Alınan bu karara karşı çıkan üyeler laiklik ilkesini gerekçe göstermişlerdir. Dersin zorunlu olmasını isteyen üyelerse kültürel açıdan din öğretiminin ele alınması gerektiğini ve bu sayede Alevi vatandaşlar ya da gayrimüslimler açısından sorun oluşturmayacağını savunmuştur. Böylece genel öğretim içerisinde zorunlu din öğretiminin; insani, kültürel ve sosyal açıdan verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Din Bilgisi ve Ahlak Bilgisi dersleri, 1981 yılında Talim Terbiye Kurulu tarafından alınan kararla birleştirilerek “Din ve Ahlak Bilgisi” adıyla yeni ve tek bir ders haline getirilmiştir.⁴² Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi 1982 Anayasasının 24. maddesiyle de zorunlu hale getirilmiştir. Anayasada yer alan haline uygun bir şekilde 1982 yılında dersin adı “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” olarak değiştirilmiş ve Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesine dersin zorunluluğu işlenmiştir.⁴³ Sonuç olarak dersin zorunlu olma sürecinde kültür olgusundan hareket edildiği, adına kültür kelimesinin eklendiği ve içeriğinin dinî kültür olacak şekilde düzenlendiği ifade edilebilir.

3. Kültürün DKAB Öğretim Programındaki Yeri

3.1. Kültürün Öğretim Programının Genel Yapısındaki Yeri

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamında uygulanmakta olan öğretim programı, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)” adıyla, 2 sayılı kanun ile 19/01/2018 tarihinde güncellenerek T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır. Güncellenen programda dikkat çeken değişiklikler; bireyi daha fazla aktif hale getirecek şekilde ve yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenmesi, her sınıf düzeyinde 5 üniteye

³⁹ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Gün Yayıncılık, 1998), 70–72.

⁴⁰ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 57.

⁴¹ Mehmet Günaydın, “Zorunlu Din Öğretimi Meselesine Yaklaşımlar: Tarihi Sürece Bakış ve Değerlendirmeler”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2011), 185–186.

⁴² Millî Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi* 45/2109 (1982).

⁴³ Millî Eğitim Temel Kanunu, *Resmî Gazete* 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739, md. 12.

yer verilerek öğrenme alanlarının kaldırılması, bazı ünitelerin ders saatlerinde ve kazanım sayılarında değişiklikler yapılması şeklinde sıralanabilir.⁴⁴

Yenilenen öğretim programının ilk başlığı “Millî Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları” olarak belirlenmiştir. Aslında bu başlık tüm öğretim programlarında bulunduğu için sadece DKAB dersine özgü değildir. Fakat araştırma öğretim programının tamamını kapsadığı ve bu ilk başlıkta da kültüre dair referanslar bulunduğu için değerlendirmeler yapılmıştır. Bu başlıkta bireylerden, kültüre ve topluma katkı sağlama beklenilmektedir.⁴⁵ Burada dikkat çeken şey kültüre ve topluma katkı sağlamanın birlikte ele alınmasıdır. Böylelikle programda, kültüre katkı sağlamanın aynı zamanda topluma katkı sağlama olarak değerlendirilebileceği yorumu yapılabilir. Buradan hareketle bireyden beklenen kültürü öğrenmesi ve kültüre katkı sağlama olmasıdır.

“Değerlerimiz” başlığında, değerlerin öğretim programının perspektifini oluşturan temel ilkeler olduğu belirtilmektedir. Toplumun geleceğinin, değerleri özümseyen ve değerleri yetkinlikleriyle bütünleştirebilen bireylere bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim sisteminin yalnızca akademik anlamda başarıyı hedeflemediği ve bu durumun bir sonucu olarak değerlerin bütün program içerisine serpiştirildiği ifade edilmektedir.⁴⁶ Birey içerisinde yaşadığı toplumun geleneğini bilerek ve hatta benimseyerek toplumun bir üyesi haline gelebilir. Değerler ise geleneğin öğelerinden biridir. Dinlerin muhtevasında da çeşitli normatif değerler bulunmaktadır. Dinler, mensuplarına muhtevasında bulunan normatif değerleri bildirmek, anımsatmak, benimsetmek ve mensuplarının bu değerleri davranış haline dönüştürmesini ister.⁴⁷ Programda gelenek, değer ve kültür arasındaki bağa işaret edilerek toplum geleceğinin bunlara bağlı olduğunun tartışmasız olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁸ Özet olarak program, değerlerin kültürel bir boyutunun bulunduğunu ve toplum geleceğinin değerler olmaksızın inşa edilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

“Yetkinlikler” başlığında toplumsal hayatın ve kültürün değişim halinde olduğundan hareketle bireylerden, değişim toplumuna uyum sağlama ve değişim sonucunda ortaya çıkabilecek çatışmaları çözmeleri beklenilmektedir. Kültürel farkındalık ve ifade ise kültürle ilgili bir diğer yetkinlik olarak nitelendirilmiştir. Kültür öğelerinden edebiyatı ve sanatı da kapsamak üzere bu yetkinlik, bireyin kendisini yaratıcı olarak ifade edebilmesi anlamına gelmektedir. Yetkinliklerde toplum ve kültür olgusuna vurgu yapılmakta; bireylerden, toplum ve kültür bağlamında bulunduğu ortama uyum sağlama, toplumsal hayatı ve kültürü geliştirmesi ya da ihtiyaç duyduğu takdirde değiştirmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek çatışmaları çözmesi beklenilmektedir.⁴⁹

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Uygulanması” başlığında, programda İslam dinini de kapsayacak şekilde diğer dinlerin betimleyici bir yaklaşımla ele alındığı belirtilmektedir. İslam dininin Kur’an ve sünneti merkeze alarak İslam düşüncesindeki yorumların da mezhepler üstü yaklaşımla ele alındığı ifade edilmektedir. Günümüzde yaşayan diğer dinlerinse olgusal, bilimsel bir yöntemle ve dinler açılımlı olarak ele alındığı belirtilmektedir.⁵⁰ Dinler açılımlı modelde temel amaç aynı toplumda yaşayan farklı dinlere mensup bireylerin aynı sınıflarda ders görmelerini sağlamaktır.

⁴⁴ Hayati Tetik, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Universal Journal of Theology* 3/1 (2018), 64–86.

⁴⁵ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 2018, 1.

⁴⁶ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 3.

⁴⁷ Şükrü Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2013), 116.

⁴⁸ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 2.

⁴⁹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 4.

⁵⁰ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 8.

Bu yaklaşımlardan hareketle programda, toplumda bulunan çeşitli kültürlerin ve dinî inançların göz önünde bulundurulduğu kanısına varılabilir.

“Programın Uygulanmasına/Kitap Yazımına İlişkin İlke ve Açıklamalar” başlığında, üç maddede kültür bahsi geçtiği tespit edilmiştir. İlk madde farklı inançların, dinlerin veya İslam düşüncesinde mevcut olan yorum tarzlarının öğretiminde olgusal yaklaşımın benimsenmesi gerektiğidir. Farklı inançlar, dinler ve yorumlar öğretime konu edinirken esas olarak kendi kaynaklarından faydalanılmalıdır. İkinci madde, İslam dininde yerine getirilmesi istenilen ibadetlerin öğretimi yapılırken farklı uygulamalarla ve farklı anlayışlarla ilgili bilgiler gerekli görüldüğü takdirde öğretmen tarafından açıklanmalıdır.⁵¹ Üçüncü madde ise DKAB din eğitimi verilirken öğrencilerin; hürriyete, düşünceye, insana, kültürel mirasa ve ahlaki olana saygı çerçevesinde davranış geliştirmeye teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵²

“Kültürel mirasa saygı”, maddesi “kültür” kavramını içerdiği için konu açısından önem arz etmektedir. Bu kavram ile kastedilen şey; günümüz açısından geçmişin bağlantısını, değerini tespit ve analiz edebilmektir. Selçuk’a göre öğrenci için gerekli olan içerik, problemleri çözmeye kullanabilecekleri ve günlük hayatta karşılarına çıkma ihtimali bulunan içeriktir. Kültürel mirasa saygı, tarihi mirası öğrencilere bilgi tomarı halinde yığmak değildir. Bunun yerine öğrencilere hangi bilgiyi, hangi kaynaklardan ve ne şekilde bulabileceğini öğretmek önemlidir.⁵³ Programda kültürel bir miras oluştuğu ve bu mirasın öğrenciye faydalı olabilecek şekilde kullanılması gerektiği belirtilmektedir.

Programda kullanılan mezhepler üstü, dinler açılımlı, olgusal din öğretimi gibi kavramlar toplumda bulunan çeşitli kültürel yapıların tanındığı anlamına gelmektedir. Zorunlu olarak din eğitiminin verildiği bir toplumda çeşitli inançlara ve kültürlere mensup bireyler bulunuyorsa; çoğunluğun inancının, kültürünün, din anlayışının yanı sıra toplumdaki diğer bireylerin; inançlarına, kültürlerine, din anlayışlarına objektif bir şekilde yer verilmesi gereklidir. Programda zikredilen yaklaşımlardan hareketle hem din hem de mezhep öğretiminde toplumda bulunan dinî ve kültürel çeşitliliğin dikkate alındığı ifade edilebilir.

3.2. Kültürün Öğretim Programı Ünite ve Kazanımlarındaki Yeri

DKAB öğretim programı, her sınıf düzeyi beş ünite olacak şekilde tasarlanmıştır. Programda yer alan üniteler yöntemde belirtilen temalar dâhilinde analiz edilmiştir. Nihai olarak dördüncü sınıfta bir ünite ve iki kazanım, beşinci sınıfta dört ünite ve on bir kazanım, altıncı sınıfta iki ünite ve üç kazanım, yedinci sınıfta üç ünite ve dört kazanım, sekizinci sınıfta üç ünite ve dört kazanım tespit edilmiştir.

3.2.1. Kültürün 4. Sınıf Ünite ve Kazanımlarındaki Yeri

Dördüncü sınıf düzeyinde yöntemde belirtilen sınırlılıklar dâhilinde programda kültüre yer veren bir ünite ve bu üniteye ait iki kazanım belirlenmiştir. Belirlenen “Günlük Hayattaki Dinî İfadeler” adlı üniteye ait tespit edilen iki kazanımdan ilki; “Dinî ifadeleri, günlük konuşmalarda doğru ve yerinde kullanır.” şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁴ Günlük konuşmalarda kullanılan dil, kültürün bir ögesidir. Dil vasıtasıyla toplumlarda tarihsel süreklilik ve toplumsallaşma sağlanmaktadır. İnsanlar aynı dili konuşarak toplumun bir üyesi haline gelmektedir. Dil ile bağlantılı olan kültür, dil sayesinde canlılığını

⁵¹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 9.

⁵² MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 10.

⁵³ Mualla Selçuk, “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısında Bir Deneme)”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 4 (1997), 156.

⁵⁴ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 16.

korumaktadır. Dilin işlevi yalnızca kültürü korumak ve geleceğe taşımakla sınırlı kalmaz. Dil aynı zamanda kültürün, mekânsal ve zamansal olarak genişleyerek yayılmasını sağlar.⁵⁵ Bu açıdan kültürel bağlamda dini ifadelerin günlük konuşma dili içerisinde yer edinmesi kaçınılmazdır.

“Günlük hayattaki Dinî İfadeler” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “Dilek ve dualarda kullanılan dinî ifadeler örnekler verir.” şeklinde ifade edilmektedir. Kazanım açıklamasında “Allah şifa versin, maşallah, inşallah” gibi günlük hayatta sıklıkla kullanılan dilek ve dua ifadelerine yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵⁶ Dilekler ve dualar, kültürün ögesi olan dilin bir parçasıdır. Fakat konu, dilek ve dualardaki dini ifadelerle sınırlandırılmaktadır. Buradan hareketle programın bu ifadeleri sosyokültürel hayatın bir parçası olarak değerlendirdiği ve öğrencinin gündelik yaşantısında karşılaşılabileceği olayları esas alacak şekilde tasarlandığı kanısına varılabilir.

Programda yer verilen dinî ifadelerin, dinî terimler olmakla birlikte dördüncü sınıf öğrencilerinin gündelik yaşamlarında sıkça duyduğu ve hatta kullandığı ifadeler olduğu söylenebilir. Bu ifadelerin kaynağı din olsa dahi bu ifadeler zamanla sosyal hayatın ve kültürün vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Açıkçası bu ifadeler dini tanımak için gerekli olduğu kadar sosyal hayatı, kültürü anlayabilmek ve sürdürülebilmek için de gerekmektedir. Dolayısıyla kazanımla birlikte öğrencide dinî kültürle ilgili farkındalık oluşturmak yani öğrenciye sosyokültürel hayatta kullanılan dini ifadelerle ilgili temel kavramları doğru bir şekilde öğretmek ve kullanmalarını sağlamak amaçlandığı söylenebilir.

3.2.2. Kültürün 5. Sınıf Ünite ve Kazanımlarındaki Yeri

Beşinci sınıf düzeyinde yöntemde belirtilen sınırlılıklar dâhilinde programda kültüre yer veren dört ünite ve bu dört üniteye ait on bir adet kazanım belirlenmiştir. “Allah İnancı” adlı ilk ünite ile ilgili tespit edilen iki kazanımdan ilki; “Allah’a (c.c.) imanın, insan davranışlarına etkisini fark eder.” şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁷ Din insanların yaşamlarını etkileyerek insanlarda dinî bir kültürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple insan davranışlarında dine dair referanslar bulmak mümkündür. Dolayısıyla insanlar, içerisinde buldukları dinî kültüre göre yaşamlarını sürdürmek istemektedir.⁵⁸ Kazanımda Allah’a imanın kültürün bir ögesi olarak insan davranışlarına etki ettiği belirtilmektedir.

“Allah İnancı” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “Duanın anlamını ve önemini örneklerle açıklar.” şeklinde ifade edilmektedir. Kazanıma ait açıklamalardan birisinde kültürümüzde yer edinen dualardan örnekler verilmesi, diğerinde ise dilimize yerleşerek kalıplaşmış dualardan örnekler verilmesi beklenilmektedir.⁵⁹ Günlük hayatta kullanılan ifadelerde, konuşmalarda ve hatta davranışlarda kültürün etkisi açıkça görülmektedir.⁶⁰ Öğrencilerin bu kazanım ile günlük hayatta yapılan duaları bilmesi ve önemini anlaması istenilmekle birlikte kazanımın gerçekleşmesi için kültürümüzde bulunan dualara da yer verilmesi istenildiği görülmektedir.

“Ramazan ve Oruç” adlı ünite ile ilgili tespit edilen tek kazanım; “Kültürümüzde Ramazan ve oruçla ilgili gelenekleri tanıır.” şeklinde ifade edilmektedir. Kazanımda doğrudan kültür kavramı ve kültürün ögesi olan gelenek kavramı yer almaktadır. Ramazan ve oruç gibi kavramlar dinle ilgili ifadelerdir. Kazanımla birlikte kültürümüzde ramazan ve oruçla ilgili bazı geleneklerin oluşturulduğunu ve öğrenciden, oluşturulan bu gelenekleri tanıması beklenilmektedir. Kazanım

⁵⁵ Uygur, *Kültür Kuramı*, 21.

⁵⁶ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 16.

⁵⁷ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 21.

⁵⁸ Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, 115.

⁵⁹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 21.

⁶⁰ Benedict, *Kültür Örüntüleri*, 46.

açıklamasında tekne orucu, mahya, mukabele gibi kavramlara yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca Ramazan ve oruçla ilgili örnek verilirken çocukların günlük dilde kullandığı ifadelerin seçilmesine özen gösterilmesi istenilmektedir.⁶¹ Kazanımdan dinî ibadetler ve terimler ile ilgili kültürümüzde bir gelenek oluştuğu yargısı çıkarılabilir. Konu ve kazanım incelendiğinde öğrencilerin Ramazan ayında yaşadıkları toplum içerisinde uygulanan kültürel gelenekleri tanımaları istenilmektedir. Böylelikle bireylerin mensup olduğu toplumun geleneklerini tanınması vesilesiyle yaşadıkları toplumu tanınması ve toplumun bir bireyi haline gelmesi amaçlanmaktadır.

“Adap ve Nezaket” adlı ünite ile ilgili dört kazanım tespit edilmiştir. Bunlardan ilki; “Toplumsal hayatta nezaket kurallarına uygun davranışlar sergilemeye özen gösterir.” şeklinde ifade edilmektedir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerinden birisi de topluluk şeklinde yaşaması ve bu nedenle toplumsal kurallara uyması gerektiğidir. Toplumsal kuralların, kültürel ve dinî dâhil olmak üzere çeşitli temelleri bulunmaktadır. Kültür öğeleri arasında gelenek, görenek, örf ve âdet zikredilmektedir. Tüm bunlara toplumsal kurallar da denilmektedir.⁶² Öğrenciler nezaket, örf, âdet gibi kurallarla sosyokültürel hayatta sıklıkla karşılaşmaktadır. Yine bu kurallar sosyal hayatın huzurlu bir şekilde sürdürülmesi için gereklidir.

“Adap ve Nezaket” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “Selamlaşma adabına riayet eder.” şeklinde ifade edilmektedir. İnsanlar topluluk halinde yaşadığı için diğer insanlarla iletişim ve ilişki kurmak zorundadır. Bu iletişim ve ilişkiyi ise selamlaşma ile başlatmak mümkündür. Selamlaşırken kullanılan ifadeler ve selamlaşma adabı, kültürel ve dini kodlar barındırabilmektedir.⁶³ Çünkü selamlaşma, dinî olduğu gibi toplumsal bir gerekliliktir ve toplum yaşamının güven ortamı içerisinde devam edebilmesi için elzemdir.

“Adap ve Nezaket” adlı ünite ile ilgili tespit edilen üçüncü kazanım; “İletişim ve konuşma adabına uygun davranır.” şeklinde ifade edilmektedir. Bir arada yaşamak zorunda olan insanların diğer insanlarla iletişime geçmesi kaçınılmazdır. İnsanlar iletişim kurma faaliyetini genellikle konuşarak gerçekleştirmektedir. Kültürün öğelerinden olan dil, konuşma için gereklidir. Fakat gelişen teknolojik cihazlar ve uygulamalar iletişimin farklı şekilde sürdürülmesine imkân sunmuştur. Kazanım açıklamasında bu duruma dikkat çekilerek özellikle sosyal medya ve internet adabına değinilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁶⁴ Yeni bir alan olarak karşımıza çıkan internet ve sosyal medyaya programda değinilmesi ders içeriğinin güncel durumları dikkate aldığı göstermektedir. Zira günümüzde sosyokültürel hayatta sosyal medya önemli bir yere sahip olmakta ve sosyal medyanın kültürel yansımaları bulunmaktadır.⁶⁵ Kazanım, öğrenciye yeni bir sanal ortam olan sosyal medyanın, adabı veya kültürü olduğu hakkında farkındalık kazandırabilir.

“Adap ve Nezaket” adlı ünite ile ilgili tespit edilen dördüncü kazanım; “Sofra adabına riayet eder.” şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁶ Sofra ya da yemek yeme adabını dinin, kültürel ve toplumsal uygulamaların çeşitli kurallar aracılığıyla belirlediği gözlemlenebilir. Yiyecek ve içecekleri tüketme biçimleri, nelerin yenilip içilebileceği toplumdaki topluma, kültürden kültüre ve dini inanışlara göre farklılaşabilmektedir.

⁶¹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 22.

⁶² MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 23.

⁶³ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 23.

⁶⁴ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 23.

⁶⁵ Önder Bozkurt, “Sosyal Medya ve Kültürel Yansımaları”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/14 (2018), 406–417.

⁶⁶ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 23.

“Çevremizde Dinin İzleri” adlı ünite ile ilgili tespit edilen dört kazanımdan ilki; “Mimarimizde yer alan dini motifleri inceler.” şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁷ Kültürün öğelerinden birisi olarak ifade edilen mimari yapıların malzemesini ve şeklini tasarlamada birçok unsur göz önünde bulundurulmaktadır. Bu unsurlar; din, kültür, iklim, yaşanan coğrafya vs. şeklinde sıralanabilir. Örneğin cami kültürümüzde dinî yapı olarak yer edinmiştir. Fakat zikredilen unsurlar cami mimarisinin yapısını etkilediği için Müslüman kültürlerin tamamında aynı mimari özellikte camiler bulmak mümkün değildir.

“Çevremizde Dinin İzleri” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “Musikimizde dinin izlerine örnekler verir.” şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁸ Müzik, kültür öğelerinden birisidir. Müzik; kültür, din, edebiyat ve dil gibi çeşitli alanlardan beslenmektedir. Müzik eserlerde ifade edilen alanların izlerini görmek mümkündür. Ayrıca kültürümüzde ayrı bir tür olarak dinî musikinin ortaya çıktığı da görülmektedir. Hatta musikinin, dinî ve dinî olmayan şeklinde tasnif edildiği de görülmektedir.⁶⁹

“Çevremizde Dinin İzleri” adlı ünite ile ilgili tespit edilen üçüncü kazanım; “Edebiyatımızdan dinin izlerine örnekler bulur.” şeklinde ifade edilmektedir. Kültür öğelerinden biri olan edebiyat hem kültürün gelişmesini hem de devamlılığını sağlamaktadır. Kültürümüzde dinî metinler ayrı bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Kazanım açıklamasında çocuk edebiyatındaki metinlerden (masal, şiir vs.) öğrenci seviyesine uygun örneklerin verilmesine özen gösterilmesi istenilmektedir.⁷⁰ “Çevremizde Dinin İzleri” adlı ünite ile ilgili tespit edilen dördüncü kazanım; “Örf ve âdetlerimizde yer alan dinî unsurları fark eder.” şeklinde ifade edilmektedir.⁷¹ Örf ve adetler de kültürün öğelerinden biridir. Nitekim kültür tanımlarının çoğunda geleneklere, örfe ve adetlere yer verildiği görülmektedir. Din, tutumları ve davranışları şekillendirerek toplumsal yaşamın devam edebilmesi için gereken normları belirlemede ve hâlihazırda bulunan normları değiştirip dönüştürmede oldukça önemlidir.⁷²

“Çevremizde Dinin İzleri” adlı ünite ile kültür ve din ilişkisi ele alınmaktadır. Bu üniteye kültürün öğeleri yani edebiyat, müzik, mimari, örf ve adetler bulunmaktadır. Öğrenciler gündelik yaşamlarında konuşma dilinde bazı dinî ifadelerle karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla bireyin üyesi olduğu topluma uyum sağlaması, toplumdaki bireyleri anlayıp onlara karşı hoşgörü geliştirmesi için toplumda bulunan dinleri tanınması gerekmektedir. Bilgin, din bilgisi dersinin öğrencinin hayatı anlamlandırmasına yardım edeceğini dolayısıyla içinde yaşadığımız toplumun somut dinî adetlerinden, öğrencilerin bu adetlerle ilgili tecrübelerinden ve tüm bunlar üzerine konuşarak tartışılmasından yararlanılması gerektiğini ifade etmektedir.⁷³ Buradan hareketle bireyin toplumda sürdürülen gelenekleri, okuduğu metinleri, çevresinde bulunan yapıları veya dinlediği şarkıları anlayabilmesi için dinin bilinmesi gerektiğinin önemi hissedilmektedir. Örneğin Müslüman bir bölgede doğan birey, doğumundan sonra ezan sesi duymaktadır. Örgün eğitime kadar bu bireyin ezan ile ilgili bilgisi sadece çevreden öğrenebildiği kadardır. Bu ünite sayesinde bireyler günlük yaşamında tanıklık ettiği birçok şeyi anlamlandırmış olacaktır.

⁶⁷ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 25.

⁶⁸ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 25.

⁶⁹ Mehmet Gönül, “Türk Müsîkîsi Usûllerinin Gösterimi, İfadesi ve Tasnifine Bir Bakış”, *İstem* 25 (2015), 31–46.

⁷⁰ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 25.

⁷¹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 25.

⁷² Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, 121.

⁷³ Beyza Bilgin, “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982), 158.

3.2.3. Kültürün 6. Sınıf Ünite ve Kazanımlarındaki Yeri

Altıncı sınıf düzeyinde yöntemde belirtilen sınırlılıklar dâhilinde programda kültüre yer veren iki ünite ve bu iki üniteye ait üç adet kazanım belirlenmiştir. “Peygamber ve İlahi Kitap İnancı” adlı birinci ünite ile ilgili tespit edilen tek kazanım; “İlahi kitapları ve gönderildiği peygamberleri eşleştirir.” şeklinde ifade edilmektedir. Kazanıma ait açıklanmada kültür kavramı bulunmakta ve bu açıklamada Kur’an’a saygı ile ilgili kültürümüzden örneklere yer verilmesi istenilmektedir.⁷⁴ Fakat kazanım ile kazanım açıklaması arasında bir bağ kurmak pek de mümkün değildir. Bu açıklamaya Kur’an konulu bir üniteye yer vermek daha isabetli olabilirdi. Ayrıca kazanımda diğer dinlerin kültürüne değinilerek öğrencilerin diğer dinlere karşı hoşgörülü olması hedeflenebilirdi.

“Temel Değerlerimiz” adlı ünite ile ilgili tespit edilen iki kazanımdan ilki; “Toplumumuzu birleştiren temel değerleri fark eder.” şeklinde ifade edilmektedir. Toplumu birleştiren birçok değer (dinî, kültürel) bulunmaktadır. Dolayısıyla değerler kültürden kültüre, dinden dine farklılaşabilmektedir. Bu sebeple değerler, bireyin mensup olduğu kültürün içerisinde anlam kazanmaktadır.⁷⁵ Kazanıma ait açıklamalarda, toplumsal bütünleşmeye katkı üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu katkı din, dinî değerler, peygamber ve ehl-i beyt sevgisi üzerinden temellendirilmektedir. Şehitlik ve gazilik değerlerine ayrıca yer verilerek şehitlerimize ve gazilerimize olan minnet borcumuzun üzerinde durulması istenilmektedir.⁷⁶

“Temel Değerlerimiz” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “Dinî bayramların ve önemli gün ve gecelerin toplumsal bütünleşmeye olan katkısını yorumlar.” şeklinde ifade edilmektedir. Toplumda bazı gece ve günlerde bir araya gelinip toplu halde ibadet yapılmaktadır. Bu durum ibadet görevinin yerine getirilmesinin yanı sıra cinsiyet, statü, maddi durum ayırt etmeksizin toplumun kaynaşmasına vesile olmaktadır. Kazanım açıklamasında cuma gününün, Ramazan ve Kurban bayramlarının kandillerin toplumsal bütünleşmeye olan katkısına değinilmesi istenilmektedir.⁷⁷ Zikredilen günlerde yalnızca aynı topraklarda yaşayan bireyler değil bütün Müslümanlar kendi coğrafi bölgelerinde bir araya gelerek toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamaktadır.

3.2.4. Kültürün 7. Sınıf Ünite ve Kazanımlarındaki Yeri

Yedinci sınıf düzeyinde yöntemde belirtilen sınırlılıklar dâhilinde programda kültüre yer veren üç ünite ve bu üç üniteye ait dört adet kazanım tespit edilmiştir. “Hac ve Kurban” adlı ünite ile ilgili tespit edilen tek kazanım; “Kurban ibadetini İslam’ın yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önem açısından değerlendirir.” şeklinde ifade edilmektedir. Kurban, toplumda birliktelik şuuruyla bir ibadetin yerine getirilmesini sağlar. Bu ibadet aracılığıyla ekonomik durumu kötü olan bireylere yardım edilerek toplumsal dayanışma sağlanmaktadır. Yine bayram ziyaretleri gerçekleştirilerek toplumsal bütünlüğe katkı sağlanmaktadır. Kazanım açıklamasında ise kurbanın kültürümüzdeki örneklerine (adak, akika gibi) kısaca değinilmesi istenilmektedir.⁷⁸ Kazanım açıklaması doğrudan kültür kavramına yer vererek kültürümüzde kurbanla ilgili bir gelenek oluştuğunu ifade etmektedir. Kurban ibadeti burada iki farklı boyutta ele alınabilir. İlk boyut toplumsal dayanışma, toplumsal birlik ve toplumsal beraberlik sağlanması açısından değerlendirilebilir. İkinci boyut ise Kurban Bayramının kültürümüzde çeşitli kurban gelenekleri yani kurban kültürü oluşturduğu şeklinde anlaşılabilir.

⁷⁴ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 26.

⁷⁵ Oswald Spengler, *Batının Çöküşü*, çev. Nuray Sengelli (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997), 171.

⁷⁶ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 26.

⁷⁷ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 30.

⁷⁸ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 32.

“Ahlaki Davranışlar” adlı üniteyle ilgili tespit edilen tek kazanım; “Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir.” şeklinde ifade edilmektedir. Toplumsal birlik, toplumsal bütünlük ve toplumsal uyum için örnek ahlaki tutum ve davranışlar sergilenmesi gereklidir. Ayrıca örnek olabilecek ahlaki tutum ve davranışlar, en belirleyicisi din ve kültür olmak üzere birçok kaynaktan beslenmektedir. Toplumun bütünlük içerisinde huzurlu bir hayat idame ettirmesi için ahlaki ilkelerin benimsenmesi ve bu ilkelerin tutum ve davranış haline dönüştürülmesi gerekmektedir.⁷⁹

“İslam Düşüncesinde Yorumlar” adlı ünite ile ilgili tespit edilen iki kazanımdan ilki; “Dinin farklı yorum biçimleri olabileceğinin farkına varır.” şeklinde ifade edilmektedir.⁸⁰ Toplumda dinî anlayış ve uygulamayı biçimlerinde çeşitli farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkları anlamlandırmada din ve din anlayışı arasında bulunan fark oldukça önemlidir. Zira bu durum hem Türk toplumu ya da İslam dinine inanılan herhangi bir toplum için hem de diğer toplumlardaki çeşitli inanç biçimleri için geçerlidir. Bireysel, kültürel, coğrafi etkenler farklı anlayışların ve uygulamaların bulunmasında etkili olabilmektedir.⁸¹

“İslam Düşüncesinde Yorumlar” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “Kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumları ayırt eder.” şeklinde ifade edilmektedir. Toplumda birçok tasavvufi yorum bulunmaktadır. Kazanım açıklamasında ünite içerisinde bahsedilecek yorumlar; Yesevilik, Kadirilik, Mevlevilik, Nakşibendilik ve Alevilik Bektaşilik olarak sıralanmaktadır.⁸² Bahsi geçen yorumlar kültürümüzde etkili olan yorumlar olarak ele alınıp değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu yorumların oluşumunda etkili olan unsurun kültür olduğu kabulünden yola çıkılmakta ve kültürleşen bir yapısı bulunduğu işaret edilmektedir.

3.2.5. Kültürün 8. Sınıf Ünite ve Kazanımlarındaki Yeri

Sekizinci sınıf düzeyinde yöntemde belirtilen sınırlılıklar dâhilinde programda kültüre yer veren üç ünite ve bu üç üniteye ait dört adet kazanım tespit edilmiştir. “Kader İnancı” adlı ünite ile ilgili tespit edilen tek kazanım; “Toplumda kader ve kaza ile ilgili yaygın olan yanlış anlayışları sorgular.” şeklinde ifade edilmektedir.⁸³ Kültürümüzde ve yaşadığımız toplumda kadere ve kazaya dair yanlış anlayışlar bulunabilmektedir.⁸⁴ Kazanımla birlikte kültürümüzde bazı yanlış kader anlayışlarının olduğu ifade edilerek, düzeltilmesi beklenilmektedir.

“Zekât ve Sadaka” adlı ünite ile ilgili bir kazanım tespit edilmiştir. Bu kazanım; “Zekât, infak ve sadakanın bireysel ve toplumsal önemini fark eder.” şeklinde ifade edilmektedir. Zikredilen uygulamalar sayesinde toplumdaki insanlar arasında yardımlaşma, sevgi, saygı bağı oluşmaktadır. Kazanıma ait açıklamada infak kültürünün önemine değinilmesi istenmektedir.⁸⁵ Burada kültürümüz içinde oluşan infak uygulamaları anlaşılabilmesi gibi infakın kendi kültürünü oluşturması ihtimali de bulunmaktadır.

“Din ve Hayat” adlı üniteyle ilgili tespit edilen iki kazanımdan ilki; “Din, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlar.” şeklinde ifade edilmektedir. Toplumun oluşturan temel yapı taşı, bireydir. Toplumsal bir varlık olan bireyin, tek başına yaşamını idame ettirmesi pek de mümkün değildir.

⁷⁹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 33.

⁸⁰ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 35.

⁸¹ Kılıç, *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine*, 16.

⁸² MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 35.

⁸³ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 36.

⁸⁴ Ahmet Akbulut, “Allah’ın Takdiri Kulun Tedbiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/1 (1994), 129–156.

⁸⁵ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 37.

Toplumsal yaşamın sürekliliği içinse belirli şartlar gereklidir. Bu şartları belirlemede din oldukça etkilidir. Kazanıma ait açıklamada İslam dininin temel inanç, ibadet ve ahlaki esaslarının bireysel, toplumsal ve iktisadi hayat ile ilişkilendirilerek ele alınması istenilmektedir.⁸⁶ Açıklamada da belirtildiği üzere İslam dini, hayatın birçok yönüne etki ettiği için onu bilmek hayatı anlamlandırmaya ve sürdürmeye katkı sağlamaktadır.

“Din ve Hayat” adlı ünite ile ilgili tespit edilen ikinci kazanım; “İslam dininin can, nesil, akıl, mal ve din emniyetiyle ilgili ortaya koyduğu ilke ve hedefleri analiz eder.” şeklinde ifade edilmektedir. Canın korunması konusunda, “iş sağlığı ve güvenliği”; malın korunması konusunda, “haksız kazanç”; aklın korunması konusunda, “zararlı alışkanlıklar”; neslin korunması konusunda, “aile kurumunun önemi” gibi konulara da değinilmesi istenilmektedir.⁸⁷ Toplumda düzen için gerekli olan ahlaki ve hukuki kuralların kaynakları arasında din ve kültür de bulunmaktadır.⁸⁸ Zira hukuki kurallar da kültürün bir parçası olarak kültürlere ve o toplumda yaşayan inançlara göre farklılaşabilmektedir. Bu kazanımla birlikte toplumsal düzeni sağlayıcı işlevi üzerinde durulmaktadır.

Sonuç

Din dersinin zorunlu olma sürecinde kültür olgusundan hareket edilmiş ve adına kültür kavramı eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikler ders içeriğine de yansımaktadır. Sonuç olarak öğretim programının ünitelerinde, konularında, kazanımlarında ve kazanım açıklamalarında kültüre yer verildiği görülmektedir.

Kültür açısından ünitelerin, konuların ve kazanımların öğrenci seviyesine uygun bir şekilde ve aşamalı olarak ele alındığı belirlenmiştir. Program boyunca kültürün aktarılma (yaşanan kültürün öğrenilme) boyutunun daha baskın olduğu görülmektedir. Öğrencinin yaşı itibarıyla öncelikle kültürü kazanması ve ilerleyen yaşlarda kültüre katkı sağlaması gerektiği bu duruma sebep olarak görülebilir.

Programın genel amaçlarında ve felsefesinde diğer dinleri betimleyici, olgusal ve dinler açılımlı yaklaşımların esas alındığı vurgulanmaktadır. Programın çeşitli inanç, din ve mezhepleri göz önünde bulundurması kültürel çeşitliliği tanıdığını göstermektedir. Bu durumun yansıması olarak “Peygamber ve İlahi Kitap İnancı” gibi bazı üniteler içerisinde diğer dinlere kısmen değinilmiştir. Fakat dersin verildiği ülke sınırları içerisinde yaşayan çeşitli inanışlar, dinler ve kültürler hakkında farkındalık oluşturacak bir üniteye yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla programın amaç ve felsefesinde diğer dinlerin öğretimi ile ilgili yaklaşımların içeriğe doğrudan yansımadağı ifade edilebilir. Yine programda İslam dininin mezhepler üstü yaklaşım ile ele alınacağı belirtilmektedir. “İslam Düşüncesinde Yorumlar” adlı ünite bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu ünite de İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumlar (inançla ilgili yorumlar, fıkhi yorumlar ve tasavvufi yorumlar) ele alınmıştır.

Programda genel anlamda kültürün öğretilmesinden ziyade din kültürü, dinî kültür, kültürleşen dinî uygulamalar ve dinin etki ettiği kültürel öğeler üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda değerlendirmeler üç başlık altında toplanmaktadır. İlk başlık “Dinin kültürel öğeler üzerindeki etkisi” şeklinde belirlenmiştir. Dinin etki ettiği kültürel öğeler ise dil, gelenek (örf ve âdet), ahlak (değerler), mimari, edebiyat, musiki, hukuk şeklinde sıralanabilir. Burada amaç kültürü öğretmek değil kültürleşmiş bir yapı olan dinî kültürü vermektir. Örneğin kültürün bir ögesi olarak dil değil dilin içerisinde kullanılan dinî ifadelerin öğretilmesi esas alınmıştır.

⁸⁶ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 38.

⁸⁷ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 38.

⁸⁸ Ahmet Cevzici, *Etik Ahlak Felsefesi* (İstanbul : Say Yayınları, 2014), 16.

Program değerlendirilmesi sonucu ikinci başlık “Kültürleşen dini uygulamalar” olarak belirlenmiştir. Bu başlıkta kültüre etki eden yeni bir kültür üreten ögeler bağlamında dinin etkilediği ve dinin oluşturduğu kültürel öğelere değinilmektedir. Ramazan kültürü, infak kültürü ve kültürleşen yanlış dinî anlayışlar (kaza ve kader) bu bağlamda değerlendirilmektedir. Son başlık “Toplumsal bütünleşme” olarak belirlenmiştir. Zira program boyunca dinî, kültürel ve bireysel farklılıklara rağmen sosyal bütünlüğün gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu durum DKAB dersinin zorunlu olma sürecinde temellendirildiği üzere toplumsal bütünleşmeye katkı sağlama ve olası çatışmaların önüne geçme amacını sürdürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Farklı dinlere/mezheplere yer verilmesi, ibadetlerin toplumsal bütünleşmeye katkısı, önemli gün ve gecelerin toplumsal dayanışmaya ve bütünleşmeye katkısı bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Program boyunca “kültürümüz” ifadesi sıkça kullanılmasına rağmen bu ifadeden kastın ne olduğu net bir şekilde ifade edilmemektedir. Öğretim programında sıklıkla kullanılan bu ifade ile Türkiye’de tek bir kültür olduğu varsayılmaktadır. Fakat aynı program farklı din, inanış, mezhep, felsefi yorumlar, dini yorumlar ve tasavvufi yorumlar ifadelerini kullanarak farklı/alt/alternatif kültürlerin varlığını da satır arasında onaylamaktadır. Programın bir taraftan “kültürümüz” ifadesini kullanarak kültürü teklemesi diğer taraftan farklı kültürlerin varlığını onaylaması çelişkili bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu durum dersin amaçlarında, felsefesinde ve içeriğinde çokkültürlülüğe dair vurgular bulunmasına rağmen aslında dersin birleştirici tek bir kültürün inşasına daha çok önem verdiği şeklinde yorumlanabilir.

Kaynakça

- Akbulut, Ahmet. “Allah’ın Takdiri Kulun Tedbiri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/1 (1994), 129–156.
- Aydın, Muhammet Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Başgil, Ali Fuad. *Din ve Laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2018.
- Benedict, Ruth. *Kültür Örüntüleri*. çev. Mustafa Topal. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Bilgin, Beyza. “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (1981), 469–483.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 1998.
- Bilgin, Beyza. “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982), 157–166.
- Bilgin, Beyza. “Küreselleşme, Din ve Eğitim”. *Dini Araştırmalar* 6/17 (June 1, 2003), 203–214.
- Bozkurt, Önder. “Sosyal Medya ve Kültürel Yansımaları”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/14 (2018), 406–417.
- Çakmak, Ahmet. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Çerçevesinde ‘Din Kültürü’ Kavramı Üzerine Bir Analiz”. *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*. ed. Sibel Özil - Hafsa Nur Aslanoğlu. İstanbul, 2019. https://www.academia.edu/41560354/Uluslararası_İslam_Eğitimi_Kongresi
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Celkan, Hikmet Yıldırım. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Asos Yayınları, 2018.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Cevizci, Ahmet. *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul : Say Yayınları, 2014.

- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Eagleton, Terry. *Kültür Yorumları*. çev. Özge Çelik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2018.
- Gönül, Mehmet. "Türk MüsİKİSİ Usûllerinin Gösterimi, İfadesi ve Tasnifine Bir Bakış". *İstem* 25 (2015), 31-46.
- Günaydın, Mehmet. "Zorunlu Din Öğretimi Meselesine Yaklaşımlar: Tarihi Sürece Bakış ve Değerlendirmeler". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2011), 163-203.
- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayınları, 2011.
- Güvenç, Bozkurt. *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997.
- Keyifli, Şükrü. "Eğitim ve Din Eğitimi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2013), 103-126.
- Kılıç, Recep. "Din Öğretimini Temellendirme Problemi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40/1 (1999), 215-221.
- Kılıç, Recep. *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Malinowski, Bronislaw. *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. çev. Deniz Uludağ. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 2018.
- MEB. *Tebliğler Dergisi* 45/2109 (1982).
- Meriç, Cemil. *Kültürden İrfana*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. *Resmî Gazete* 14574 (24 Haziran 1973). Erişim 10 Eylül 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739-20140206.pdf>
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Özku, Osman. *Kültür ve Küreselleşme*. İstanbul: Açılımkitap, 2013.
- Özlem, Doğan. *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap, 2019.
- Selçuk, Mualla. "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısında Bir Deneme)". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 4 (1997), 145-159.
- Spengler, Oswald. *Batının Çöküşü*. çev. Nuray Sengelli. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- Tanrıverdi, Hasan. "Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 8/3 (2018), 595-601.
- Tetik, Hayati. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme". *Universal Journal of Theology* 3/1 (2018), 64-86.
- Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Dâvası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Tosun, Cemal. "Din Eğitimi-Öğretimi ve Mezhep". *Journal of Islamic Research* 29/2 (2018), 267.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 2017.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kültür

Din ve Bilim Dergisi 5/2

Uygur, Nermi. *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Williams, Raymond. *Kültür*. çev. Suavi Aydın. Ankara: İmge Kitabevi, 1993.